

Veien mellom etikk og moral

*What good am I if I know and don't do,
If I see and don't say, if I look right through you,
If I turn a deaf ear to the thunderin' sky,
What good am I?
Bob Dylan*

Terje E. Fredwall, KSF

Det er et stort ansvar kriminalomsorgen har fått: Vi skal fullbyrde de reaksjoner som domstoler eller påtalemyndighet har besluttet. Å frata et menneske friheten er én av de kraftigste former for maktutøvelse vi har i vårt samfunn. Det er derfor etikk og kommunikasjon, menneskesyn og empati er så viktige deler av yrkeshverdagen, og det er derfor kriminalomsorgen stiller så store krav til tilsattes væremåte og holdninger.

Etikk er refleksjon over handling, det vi tenker, leser og resonnerer oss frem til. Moral knytter seg til hva vi faktisk gjør. Veien mellom disse, forholdet mellom tanke og atferd, kunnskap og handling, blir dermed av stor betydning for en etat som forvalter betydelig makt over andre. Måten vi møter den innsatte på. Hva vi gjør for å sette oss inn i hans eller hennes livssituasjon. Hvordan vi opplever egen og andres sårbarhet i kontrollsituasjonen. Dette er områder kriminalomsorgsetikken formulerer regler og forventninger til og som vi som tilsatte behøver å reflektere over før vi står i situasjonen og skal foreta våre valg.

Vi skal i dette kapitlet gå nærmere inn på de verdier og etiske tenkemåter som etter vårt syn bør ligge til grunn for betjentarbeidet. Vi skal se hvordan plikter og regler er med på å skape forutsigbarhet og vern om ethvert menneske. Vi skal argumentere for at disse pliktene samtidig må ses i sammenheng med følgene av våre handlinger, og vi skal understreke viktigheten av å la idealer og holdninger bli en integrert del av oss som yrkesutøvere. Slik vil vi forsøke å bidra til økt innsikt og kompetanse om sentrale etiske standpunkter – om ikke så mye for å presentere ferdige løsninger og svar, som for å stimulere den enkelte til økt bevissthet omkring egne holdninger og handlingsvalg.

Det moralske ansvar

Hvor selvsagt det enn høres ut: Som tilsatte i kriminalomsorgen har vi et moralsk ansvar overfor ethvert menneske vi møter, uavhengig av hvordan de oppfører seg, hvilke verdier de har eller hva de tidligere har gjort.

Få har beskrevet dette ansvaret bedre enn Knud E. Løgstrup, den danske teolog og filosof som på midten av femtitallet utga boka *Den etiske fordring*. Skrevet mot en bakgrunn av fem år med verdenskrig, en stadig kaldere øst-vestakse, og en vestlig, kulturell opplevelse av fremmedgjøring og ensomhet (også kjent som modernismen), tegner han her et bilde av en tilværelse i gjensidig avhengighet. ”Gjennom vår holdning til hverandre er vi med på å gi hverandres verden dens form. [...] Jeg er med på å gjøre den rommelig eller trang, lys eller mørk, mangfoldig eller kjedelig – og ikke minst er jeg med på å gjøre den truende eller trygg. Ikke gjennom teorier eller anskuelser, men ganske enkelt gjennom min holdning”, skriver han og skisserer på den måten den forpliktelsen som ligger til grunn for alle våre relasjoner: Vi er og blir hverandres skjebne og verden (Løgstrup 1999:39f).

For Løgstrup er det en sentral tanke at moralen verken begynner i et spørsmål om hva den andre har gjort for meg, eller i betraktninger over hvilke handlinger hun har gjort som fortjener min respons. I stedet fremhever han at vi har en grunnleggende forpliktelse overfor ethvert menneske vi treffer – ikke ved å påta oss ansvaret for den andres handlinger, vilje eller personlighet, men gjennom å finne de rette handlinger overfor henne.

Dette er den nerven som treffer oss i alle mellommenneskelige møter, og dette er det etiske livs grunnfenomen: Vi har aldri med et annet menneske å gjøre uten at vi holder noe av dets liv i våre hender. Det kan være svært lite, en forbigående stemning eller et kort møte på en fortauskafé. Men det kan også være atskillig mer, ja, så skremmende mye at det simpelthen er opp til den enkelte om den andre skal lykkes med livet sitt eller ikke. Som jeg er avhengig av andre, er andre på en eller annen måte avhengige av meg. Dette gjelder ethvert møte og enhver relasjon; når vi møter en annen, utfordres vi til å følge det etiske kravet den menneskelige tilværelsen stiller oss. Å befinne seg i en moralsk situasjon er på den måten å rette oppmerksomheten mot den andre. Det er å si at ansvaret for å ta vare på dette livet er mitt, og det er å bruke av alt man har av skjønn, empati, kunnskap og innsikt for å møte dette mennesket på en etisk forsvarlig måte.

Et grunnleggende vern

Hvordan griper vi så dette ansvaret an? Og på hvilken måte får det konsekvenser for kriminalomsorgens arbeid? Vi tror et naturlig og godt sted å begynne letingen etter dette

”hvordan”, er i pliktetikken, den innfallsvinkel som kanskje er mest utbredt i hverdagslivets måte å tenke etikk på.

I pliktetikken setter vi enkelt sagt opp kategoriske regler i form av påbud, forbud eller tillatelser for å gi rammer for det moralske samlivet med andre mennesker. Det møter oss som et ”du skal” eller et ”du skal ikke”, som et ”det er tillatt” eller et ”det er ikke tillatt”. På den måten anretter vi gjerder omkring hvert menneskes liv, regler og normer som fungerer som rettesnorer for hvordan vi skal leve som mennesker blant andre. Tenk bare på religiøst funderte verdikataloger som De ti bud og Den gylne regel. På Menneskerettighetserklæringen, FNs barnekonvensjon eller de lover, forskrifter og rundskriv som vi i kriminalomsorgen til daglig forholder oss til. Felles for dem alle er at de formulerer plikter som skal følges, normer og regler som er med på å etablere rammer rundt våre liv – og som slik er tenkt å verne oss mot urettferdighet, krenkelse og vilkårlighet.

Det skal ikke mange linjer til for å vise hvor kaotisk samfunnet ville blitt hvis slike normer og regler ikke var til. Hvis det for eksempel ikke fantes et lovverk som regulerte hvordan man skulle oppføre seg som bilist i Norge, hvis det var opp til hver enkelt dagsform og innfall om man ville kjøre på venstre eller høyre side av veien, om man kom til å stoppe på rødt eller grønt lys, kjøre i 50 eller 150 kilometer i timen, overholde vikeplikten eller ikke. Eller ta et annet eksempel: Tenk deg at det ikke var etablert regler som fastslo hvilke rettigheter og plikter du hadde som tilsatt i kriminalomsorgen. Forestill deg at du møtte opp til arbeid klokka sju, men aldri med sikkerhet kunne si når vaktskiftet begynte eller om du i det hele tatt fikk lov til å jobbe den dagen. Du visste aldri hvem som var ansvarlig på avdelingen, hadde ingen anelse om hvor lenge du skulle arbeide, hvilke oppgaver du skulle utføre eller hvilken lønn du kom til å få. Den ene dagen kunne du få utbetalt hundre kroner i timen, den andre dagen det dobbelte, den tredje dagen kanskje ingenting. En slik form for vilkårlighet ville gjort at de færreste ønsket å ta seg jobb i et fengsel, langt mindre våget seg ut på norske veier.

Dette behovet for et grunnleggende vern om vår felles menneskelighet, uansett hvilke levekår eller situasjon vi befinner oss i, kommer tydelig frem hos filosofen Immanuel Kant. Alle mennesker, understreker Kant, skal behandles med den samme absolutte verdighet og respekt, og for å sikre at dette skal skje, er det etablert visse regler (eller imperativer) som er kategoriske og alltid må gjelde. Den første av disse imperativene sier at reglene for våre handlinger alltid også skal kunne gjelde alle andre mennesker. Det betyr: Stjeler jeg penger fra en annen, må jeg samtidig kunne tillate at handlingen blir gjort til en allmenn lov verden over, og mener jeg det er forsvarlig å lyve når det passer seg slik, må jeg kunne godta at alle andre er lemfeldige med sannheten. Den tredje av Kants regler sier: Du skal handle slik at du aldri bruker mennesket bare som et middel, men også som et formål i seg selv. Gjennom dette fastslår han at det finnes en fundamental grense for hva det er moralsk tillatt å gjøre mot andre og seg selv. Som mennesker har vi alle det samme krav på respekt og verdighet som andre – uavhengig

av hvem vi er eller hva vi har gjort, og dette menneskeverdet har ingen rett til å ta fra oss (Kant 1964).

På den måten ser vi hvordan tradisjonell pliktetikkk i bunn og grunn handler om å beskytte hvert enkelt menneske. Om gjensidig respekt for vårt eget og andres menneskeverd, og om å etablere en størst mulig grad av forutsigbarhet i samfunnet. Så er det da også denne tenkningen som i all hovedsak ligger til grunn for straffegjennomføringslovens og kriminalomsorgsmeldingens understreking av rettssikkerhet og likebehandling. Gjennom lovverk, forskrifter, retningslinjer og rundskriv får vi her føringer for hvilke regler enhver kriminalomsorgstilsatt *skal* overholde, for hvilke vilkår og rettigheter som *må* respekteres, og for hvilke forventninger samfunnet *kan* ha til kriminalomsorgen som straffegjennomføringsapparat. ”Enhver som gjør tjeneste i kriminalomsorgen, har taushetsplikt om det vedkommende i forbindelse med tjenesten får vite om sikkerhetsmessige forhold i fengslene”, ”ved varetektsfengsling skal kriminalomsorgen legge forholdene til rette for å avhjelpe negative virkninger av isolasjon”, ”det er ikke adgang til full kroppsvisitasjon [av øvrige personer] som innbefatter avkledning og besiktigelse av naken kropp”, ”det skal tas særlig hensyn til barn”, er eksempler på slike påbud og forbud som regulerer hvilke rettigheter eller forpliktelser den enkelte domfelte, pårørende eller tilsatte har. Dette er regler som kan være nødvendige for at sikkerheten ikke skal trues, og dette er påbud og forbud som er med på å beskytte selvrespekten, integriteten og verdigheten til så vel tilsatte som pårørende, innsatte og domfelte.

Ut fra et etisk hverdagsperspektiv kan man derfor vanskelig overdrive betydningen av å overholde de forpliktelser som et demokratisk samfunn selv har gitt seg. Som vi har sett, ivaretar det ikke bare det enkelte menneskes integritet og verdighet. Det er også en forutsetning for at vi overhodet kan ha tillit til verden omkring oss. Nettopp når det gjelder slike vanskelige oppgaver kriminalomsorgen står overfor, ja, i selve det faktum at samfunnet velger å frata enkelte mennesker friheten, er det viktig med regler som sier klart fra om hva som er lov og hva som ikke er det.

Så langt vil de fleste være enige. Problemet er bare at pliktetikken ikke kan være den eneste etiske tilnærmingen vi orienterer oss etter. For hva skjer når regler og normer kommer i konflikt med hverandre, når to eller flere etiske hensyn går inn i et spenningsforhold og det ikke er gitt hvilken regel som skal ha forrang? Er det alltid moralsk forkastelig å lyve, selv for å verne et annet menneskes liv? Kan det være etisk riktig å ta liv i enkelte gitte situasjoner – som i krig eller en gisselaksjon i fengsel? Skal hensynet til samfunnets, tilsattes og innsattes sikkerhet alltid gå først, også når man risikerer å krenke prinsippet om enkeltmenneskets integritet? Selv når vi tar hensyn til både første og tredje formulering i Kants kategoriske imperativ, får vi problemer med å avgjøre slike konflikter. Pliktetikken kan på den måten ikke være den eneste etiske tilnærmingen vi har. Våre handlinger har også følger, og det er i dette perspektivet

konsekvensetikken blir et viktig verktøy for å hjelpe oss til å finne de rette og balanserte løsningene.

Det som bringer frem mest godt

I konsekvensetikken rettes nemlig ikke blikket lenger mot klare og kategorisk utformede regler, slik vi gjorde det i pliktetikken, men mot følgene av våre handlinger. Det er nødvendigheten av å tenke fremover i tid som her står i sentrum, og det er behovet for å forestille seg konsekvensene av de ulike handlingsalternativene som blir etikkens grunntone. Evnen til å sette seg inn i egen og andre menneskers situasjon og følelsesliv, til å tenke langsiktig og til å vurdere utgangen av våre valg, blir på den måten viktige faktorer for å kunne foreta moralsk riktige avgjørelser.

La oss gi et eksempel. Det kan settes frem en rekke gode grunner for å bekjempe rusmisbruk i fengslene: Narkotiske stoffer er straffbare å omsette eller bruke. Ruspåvirkede personer kan være en sikkerhetsrisiko for tilsatte og andre domfelte. Det er vanskelig å drive rehabilitering med mennesker som er påvirket av rus. Innsatte som har et rusmisbruk bør hjelpes til å bli rusfri, og de som allerede er stoffrie, bør skjermes fra å få tilgang til stoff under straffegjennomføringen.

Hvis vi i kjølvannet av slike argumenter antar at innsmuglingen av rusmidler hovedsakelig skjer ved besøk, ved at innsatte kommer tilbake fra permisjon, eller ved at det fysisk kastes over fengselsmurene, er det ikke da nærliggende å fullstendig nekte innsatte besøk, lufting og permisjoner? Nei, kan det her innvendes, konsekvensene av en slik tilnærmet hermetisering av fengslene vil i urimelig grad krenke den innsattes menneskeverd. Tilværelsen vil ikke bare for de aller fleste oppleves nærmest uutholdelig i øyeblikket. Det vil også kunne føre til alvorlige psykiske og fysiske skadevirkninger i ettertid. Viktigheten av å ha kontakt med barn, familie og venner, behovet for i størst mulig grad å minske skadevirkningene av frihetsberøvelsen, og nødvendigheten av en gradvis overgang fra fengsel til full frihet, er med andre ord også elementer som må tas med i vurderingen og vektlegges.

Dette er et sentralt poeng i all konsekvensetikk: Den beste handling er den handling som frembringer mest godt eller minst ondt av de handlingsalternativene som er tilgjengelige. Men i dette ligger også tilnærmingens største svakheter. For hvor langt fremover i tid skal man kunne forvente å se konsekvensene av sine handlinger? Hvor gode prognoser er det mulig å stille i forhold til egne handlingers innvirkning på andre personers handlingsvalg, og gjør ikke et tidsspenn på kanskje mange år at sjansene for å forutsi følgene innskrenkes betraktelig? Dessuten er det vel også slik at en for sterk sentrering omkring konsekvenser lett kan legitimere kynisk kalkulasjon, beregning – og til tider også: uredelighet: ”Det er jo ingen som ser at jeg tar denne tieren fra

skrivepulten til en kollega? Han tjener jo atskillig mer enn meg, tieren er akkurat det beløpet jeg mangler for å kunne kjøpe blomster til kjæresten (og dermed glede henne stort), og kollegaen vil med stor sannsynlighet aldri engang merke at dette småbeløpet er borte!” Eller for å ta en annen situasjon: Tenk deg at du ved å ta livet av ett menneske hadde gitt hundre andre en tryggere, rikere og bedre tilværelse – ville handlingen da være etisk forsvarlig? Pliktetikerer ville her øyeblikkelig protestert og sagt at et menneske aldri skal brukes bare som et middel, men som et formål i seg selv; ethvert individ har jo fra begynnelse til slutt det samme krav på respekt og menneskeverd som alle andre. Men hva hvis vi fortalte at denne personen var en diktator og despot, og at du ved å ta livet av ham ikke bare ville spart hundre liv, men kanskje både titusener, hundretusener, ja, millioner? Gjør dette handlingen mer etisk legitim?

Vi nevner slike spørsmål for å vise hvor nødvendig det er at pliktetikkk og konsekvensetikkk kombineres. Der pliktetikken lett blir blind for kompleksiteten i menneskelivet, fremhever konsekvensetikken hvor viktig det er å undersøke følgene av våre handlinger. Og der konsekvensetikken i for stor grad kan føre til kynisme og kald beregning, sier pliktetikken at det finnes et vern omkring hvert menneske som aldri skal rokkes. Langt på vei er det da også en slik kombinerings som ligger til grunn når lovgiver i straffegjennomføringsloven vektlegger både hensynet til sikkerheten og til den innsattes menneskeverd. På den måten kan det tillates å gjennomføre kontroll av innsatte, tilsatte og besøkende i fengselsområdet, men samtidig poengteres at visitasjonen skal gjennomføres så hensynsfullt som mulig, at besøkende ikke skal gjennomgå full kroppsvitasjon, og at det skal utvises særlig varsomhet i møte med barn – for å nevne noen eksempler. Det er i denne balansegangen, i spenningen mellom plikter og konsekvenser, at vi må orientere oss som moralske mennesker. Og det er her, idet regler og følger møtes, vi som kriminalomsorgstilsatte skal utføre våre handlingsvalg.

Et spørsmål om hvem vi er

Men med det er ikke alt sagt. For selv om en slik kombinerings av pliktetikkk og konsekvensetikkk er helt nødvendig i kriminalomsorgens møte med innsatte, har vi ennå ikke funnet et svar på *hvordan* denne balansegangen skal foregå. Enkelt sagt: Hvis vi i enhver situasjon skal veie plikter og konsekvenser opp mot hverandre, vil ikke det kreve uforholdsmessig mye av oss som mennesker? Og er ikke spørsmålet om hvem vi er som mennesker, om hvilke holdninger, idealer og verdier vi bærer med oss inn i møtet med andre, også av sentral betydning for kvaliteten på våre handlingsvalg?

Det er i den sammenheng dydsetikken trer frem med en særlig viktig stemme. Dyd, understrekes det her, er det intuitive preg som vedvarende gode handlinger etterlater i oss. Dyd er de karaktertrekk vi dyrker frem i oss selv, det er de atferdsmønstre som

tilegnes gjennom gode vaner og eksempler, og det er de holdninger jeg møter andre mennesker med. Dydsetikken flytter på den måten blikket fra selve handlingen og over mot det enkelte individs vesen og karakter, og den spør oss kort og godt og utfordrende: *Hvem ønsker du å være som menneske?*

I dydsetikken er det en sentral tanke at ethvert menneske har egenskaper og evner som det kan utvikle. Som individer står vi alle på ulike ståsteder i forhold til disse. Det er gjennom praksis, i det å tilegne oss gode vaner, lære av tidligere erfaringer og trekke veksler på gode forbilder, vi settes i stand til å virkeliggjøre det beste i vår menneskelighet. Og det er ved bevisst å arbeide med etiske handlingsvalg hele livet gjennom, vi får muligheten til å leve gode og moralske liv – for oss selv og orientert mot andre. Dydsetikken er av enkelte derfor også omtalt som holdningsetikk. Mer enn noen annen tilnærming retter den oppmerksomheten mot de holdninger og handlingsmønstre som preger oss som enkeltindivider. Den vektlegger viktigheten av å utvikle skjønnet, vår etiske dømmekraft, og den viser oss hvor nødvendig det er å stå forberedt når vi må foreta valg der løsningen ikke er entydig eller gitt på forhånd.

Er det mulig å være en god fengselsbetjent og betrakte rusmisbrukende domfelte som ”søppelnarkomane” eller mindreverdige mennesker? Møter jeg alle lovbrøyttere med den samme holdning til respekt og omsorg, også hvis de har begått handlinger jeg selv oppfatter som avskyelige? Hvordan oppfører jeg meg i det jeg skal kroppsvisitere et menneske som møter meg med nedsettende kommentarer og ytringer? Det er ikke minst i slike øyeblikk dydsetikken kommer oss i møte. Den retter blikket mot de verdier og holdninger vi bærer med oss, og den utfordrer oss, dag etter dag, til å spørre: *Hvem ønsker jeg å være i møte med kolleger, domfelte, pårørende og besøkende? Hva er min oppfatning av det å være en god medarbeider i kriminalomsorgen? Hvilket selvbilde tar jeg med meg inn i yrkeshverdagen? Hvilke idealer mener jeg skal prege min identitet som menneske?*

Løgstrup skriver i en av sine bøker om den menneskelige urørlighetssonen, disse innerste, hellige rom som ingen andre skal bevege seg innenfor – så sant man ikke er invitert. Urørlighetssonen knytter seg på den måten til vår integritet, og den appellerer til andre om å vise oppmerksomhet mot mine grenser. Denne grensen, denne grunnleggende respekten for den andre, vil vi da også i dagliglivet normalt vegre oss mot å trå over (Løgstrup 1982:161ff). Likevel: Gjennom kriminalomsorgens kontrolltiltak, som for mange kan oppleves som både ubehagelige og invaderende, beveger vi oss til tider svært nær denne sonen. Dette er det viktig å være bevisst. Kroppsvisitasjon, celleundersøkelse, urinprøver eller bruk av spesialtoalett er alle tiltak som domfelte kan oppleve som krenkende. Våre holdninger til den kontrollerte, vår evne til å sette oss inn i hans eller hennes opplevelse, og vår oppmerksomhet mot det sårbare i situasjonen blir her avgjørende. Den andre er ikke et objekt som skal kontrolleres, men et likeverdig menneske – med samme krav til omtanke, respekt og verdighet som oss selv.

Denne erkjennelsen er det viktig å bære med seg, ikke bare for å ivareta den kontrollertes verdighet, men også med tanke på vår egen integritet. Hvordan vi behandler de menneskene vi møter, den enkelte innsatte eller deres pårørende, har også betydning for hvordan vi ser på oss selv, og det har innvirkning på både yrkeskultur, sikkerhet og samfunnets tillit til kriminalomsorgen.

Sårbarhet og sikkerhet

Dette leder over til de verdier og idealer vi mener kan hjelpe oss til å navigere moralsk forsvarlig gjennom en etisk utfordrende yrkeshverdag. Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, straffegjennomføringsloven, forskrifter, retningslinjer og rundskriv setter grenser for hva som *skal* overholdes og hvilke rettigheter som *må* respekteres. Samtidig åpner både lovverk og styringsdokumenter opp for et forholdsvis stort grad av skjønn, en handlefrihet som igjen stiller betydelige krav til oss selv som mennesker og til utdanningen av tilsatte i kriminalomsorgen. Respekten for det enkelte menneske, for den personlige integritet og for den oppgaven som skal utføres, må her repeteres, innpodes og understrekes gang etter gang.

Filosofen Henrik Syse er inne på nettopp dette når han i boka *Rettferdig krig? Om militærmakt, etikk og idealer* undersøker krigens etikk og hvilke konsekvenser det får for norske soldater i fredsoppdrag. Med utgangspunkt i klassiske filosofer som Platon og Aristoteles, skisserer han her fire dyder som for ham blir stående som svært sentrale for enhver militær aktør. Dette er egenskaper vi tror også er helt nødvendige for å kunne gjøre en god jobb i kriminalomsorgen. Idealene som underbygger muligheten for å skape gode relasjoner, og som gir hjelp til å balansere det moralske hensynet til forsvarlig sikkerhet, menneskelig sårbarhet og troen på at mennesker kan ordne opp i egne liv. Vi snakker om de klassiske dydene mot, selvbegrensning, rettferdighet og visdom: *Motet*, skriver Syse, gjør at vi våger å ta de tunge avgjørelsene når disse *må* tas, og andre ganger besinner oss når vi anser det som nødvendig; *selvbegrensning* får oss til å holde igjen slik at vi motstår fristelsen til å vise muskler eller statuere et eksempel når vi blir utfordret; *rettferdigheten* skaper bevissthet om hva som står på spill for alle de involverte i konflikten, ikke minst for dem som tilsynelatende opptrer uten stemme og reell makt; *visdommen* understreker behovet for å lære av egen og andres erfaring og slik oppøve evnen til å finne frem til rette moralske løsninger (Syse 2003).

Poenget er: Godt og moralsk forsvarlig arbeid i kriminalomsorgen handler om noe langt mer enn å besitte kunnskap, beherske teorier, følge instruksjoner og ha inngående innsikt i hva som står i lover, forskrifter og rundskriv. Det knytter seg også til dannelse og idealer, til refleksjon, verdier, forberedelser og holdninger, og til å integrere dette i både personlighet og praksis.

I våre møter med innsatte og domfelte, med pårørende, besøkende og kolleger, kommer vi ikke sjelden i situasjoner som stiller oss overfor komplekse etiske dilemmaer med krav til raske avgjørelser. Samtidig utfordres vi kanskje vel så mye av dagligdagse hendelser som tilsynelatende ikke er problematiske, og som ved første øyekast kan virke svært rutinemessige og lite moralsk viktige. I begge disse tilfellene behøver vi godt forberedte holdninger som kan formidle det sårbare i situasjonen. Som kan sette oss i stand til å leve oss inn i det andre menneskets livssituasjon, ivareta hensynet til fellesskapets beste, bevare vår egen integritet – og på den måten legge forholdene til rette for et verdig og etisk forsvarlig møte.

Mot, selvbegrensning, rettferdighet og visdom – filosofiens fire klassiske dyder – trer på den måten frem som nødvendige og gode moralske kompass i arbeidet som fengselsbetjent.

Litteratur

- Asheim, I. (1997). Hva betyr holdninger?: Studier i dydsetikk. Oslo: Tano Aschehoug
- Christiansen, S.A. (1999). Etikk, eksistens og modernitet: Innføring i Løgstrups tenkning. Oslo: Tano Aschehoug
- Kant, I. (1964). Groundwork of the Metaphysics of Morals. New York: Harper & Row
- Lingås, L.G. (2000). Motiv og resultat: Om yrkesetikk i arbeid med rusmiddelmissbrukere. I: G. Heiene (Red.). In Vino Veritas: Rusmidler og etikk. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Lunde, N.T. & Mæland, B. (Red.).(2006). Militæretikk. Oslo: Tapir Akademisk forlag.
- Løgstrup, K.E. (1982). System og symbol: Essays. [København]: Gyldendal
- Løgstrup, K.E. (1999). Den etiske fordring. Oslo: Cappelen forlag
- Syse, H. (2003). Rettferdig krig?: Om militærmakt, etikk og idealer. Oslo: Aschehoug
- Syse, H. (2005). Veier til et godt liv: Filosofiske tanker om hverdagslivets etikk. Oslo: Aschehoug
- Vetlesen, A.J. (Red.). (1998). Dydsetikk. Oslo: Humanist forlag